

KVALITA VÝSLEDKU HOSPODÁRENIA A CHYBY ODHADU

Earnings quality and estimation errors

Alena Kucková

Úvod

Výsledok hospodárenia zistený podľa akruálneho princípu ako rozdiel nákladov a výnosov, ktoré sú schopné determinovať výkon podniku za dané obdobie, sa všeobecne považuje za ukazovateľ finančnej výkonnosti podniku. Aby sa používatelia informácií z účtovnej závierky najmä investori a banky poskytujúce podniku kapitál mohli spoľahnúť na poskytované údaje, požadujú kvalitné a relevantné informácie o podnikovej činnosti. Na posúdenie finančnej výkonnosti podniku sa vo väčšine prípadov investori oprú práve o výsledok hospodárenia. Je otáznosť, či skutočne vypovedá o výkone podniku, alebo poskytuje iba skreslené údaje, spôsobené používaním odhadov pri určovaní nákladov a výnosov. V tom prípade je pre investorov lepšie spoľahnúť sa na údaje o peňažných tokoch daného obdobia, ktoré berú do úvahy skutočné príjmy a výdavky. Tým sa však vystavujú riziku, že príjmy a výdavky nezohľadňujú skutočný výkon, keďže nie sú vždy priamo spojené s realizáciou podnikovej činnosti. Je preto nevyhnutné, aby výsledok hospodárenia poskytoval kvalitnú informáciu o finančnej výkonnosti. Kvalita výsledku hospodárenia závisí od kvality aplikovaného akruálneho rozlišovania, jednotlivých položiek, ktoré sú jeho výsledkom a miere chýb v ich odhadoch a predpovediach. Akruálne rozlišovanie a jeho kvalita je do značnej miery ovplyvnená aj pozorovateľnými charakteristikami podniku, čo investorom umožňuje na základe voľne dostupných údajov posúdiť, či výsledok hospodárenia je pre nich kvalitnou mierou finančnej výkonnosti alebo nie.

Kvalita položiek akruálneho rozlišovania⁵² (ďalej len „akruálne položky“) je dôležitým predpokladom zlepšovania kvality samotného výsledku hospodárenia, ktorý sa považuje za vysokokvalitný, ak je trvalo udržateľný, napríklad tvorený z transakcií z pretrvávajúcich vzťahov so zákazníkmi, ponukou výrobkov, ktoré sa tešia stálemu dopytu. Kvalita výsledku hospodárenia je ovplyvnená aplikovanými účtovnými metódami a zásadami zvolenými manažmentom a tiež subjektivitou účtovných odhadov. Je definovaná tým, do akej miery sú akruálne položky konvertované na peňažné prostriedky.⁵³

„Akruálne položky sú dočasné úpravy, ktoré riešia časové problémy prislúchajúcich peňažných tokov, avšak za cenu predpokladov a stanovovania odhadov.“ (Dechow et al. 2002, s. 54) Akruálne položky vyžadujú predpovede, ktoré nie sú nikdy úplne správne. Napríklad účty pohľadávok vyžadujú predpoveď o nevyhnutných pohľadávkach, pričom v akomkoľvek období je nepravdepodobné, aby sa odhad nevyhnutnej pohľadávky rovnal skutočnosti. Ďalšie príklady akruálnych položiek vyžadujúceho odhadu zahŕňajú zmluvy o zákazkovej výrobe (percento dokončenia), odpisovanie hypotéky založené na odhade splátok, či odhady doby životnosti neobežného majetku vrátane patentov a copyright. V niektorých týchto prípadoch sa chyba v odhadoch akruálnych položiek a jej opravy prejavujú v priebehu viacerých nasledujúcich období.

⁵² Akruálne rozlišovanie „accruals“ – chápané v širšom zmysle slova (nielen ako produkt závierkových operácií na konci účtovného obdobia – časové rozlíšenie) ako výsledok uplatňovania akruálneho princípu v účtovníctve, pričom v aktuálnom výskume sa zohľadňujú najmä položky akruálneho rozlišovania pracovného kapitálu (pohľadávky, záväzky a zásoby).

⁵³ Bissessur, S. (2008), s. 177.

Akruálne položky sú často založené na predpokladoch a odhadoch, a tie ak sú nesprávne, musia byť opravené v akruálnych položkách nasledujúcich období a výsledku hospodárenia. Chyby v odhadoch a ich následné opravy narúšajú a redukovujú pozitívnu úlohu akruálneho rozlišovania. Preto jeho kvalita ako aj kvalita výsledku hospodárenia klesá v rozsahu chýb v odhadoch akruálnych položiek. Jeho užitočnosť sa tak znižuje rôznymi obmedzeniami, vrátane chýb v odhadoch.

Model predstavený Dechow et al. (2002, s. 37- 39) ukazuje vplyv chýb z odhadu v akruálnych položkách na kvalitu výsledku hospodárenia. Je založený na akruálnom rozlišovaní pracovného kapitálu, pretože cash-flow viažuci sa k pracovnému kapitálu je zvyčajne realizovaný v rámci jedného roka. Podľa tohoto modelu sa výsledok hospodárenia rovná sume prazných tokov a akruálnych položiek za obdobie.

$$\text{Výsledok hospodárenia} = \text{Cash-Flow} + \text{Akruálne položky} \quad (1)$$

Celkový cash-flow za obdobie t predstavuje sumu nasledovných položiek:

$$\text{CF}_t = \text{CF}_t^{t-1} + \text{CF}_t^t + \text{CF}_t^{t+1} \quad (2)$$

kde, CF_t^{t-1} – príjmy a výdavky peňažných prostriedkov z hodnôt akruálne rozlíšených v t-1 – cash-flow neskôr ako výnosy a náklady,

CF_t^t – peňažné toky bežného obdobia, cash-flow = výnosy, náklady,

CF_t^{t+1} – peňažné toky skôr ako náklady a výnosy, odložené do obdobia t+1.

Ak sa peňažné toky vyskytnú až potom, čo sú prislúchajúce výnosy či náklady vykázané vo výsledku hospodárenia, manažéri musia odhadnúť hodnotu peňažných prostriedkov získaných alebo platených v budúcnosti. V prípade, že sa realizovaný cash-flow líši od jeho odhadu v akruálnych položkách, začiatkový stav účtov akruálnych položiek bude obsahovať chybu v odhade, ktorá je opravená pri uzatváraní týchto účtov.

Akruálne položky

Účtovné záznamy pre začiatkové a konečné stavy na účtoch akruálnych položiek (A - accruals) pre *budúce príjmy a výdavky*:

$$\text{Začiatkový stav} \rightarrow A_{\text{CF}_{t+1}/t} = \text{CF}_{t+1}^t + \varepsilon_{t+1}^t \quad (3)$$

Začiatkový stav na účtoch akruálnych položiek v čase t, ktorý vyjadruje očakávané peňažné toky v čase t+1 sa rovná aktuálnemu cash-flow v čase t+1 plus hodnota chyby vyjadrujúca rozdiel medzi odhadom akruálnej položky a skutočným realizovaným cash-flow.

$$\text{Konečný stav} \rightarrow A_{\text{CF}_t/t-1} = -\text{CF}_t^{t-1} - \varepsilon_t^{t-1} \quad (4)$$

Konečný stav sa rovná aktuálnemu cash-flow inkasovanému alebo uhradenému v čase t plus hodnota chyby rovnajúca sa rozdielu medzi očakávaním realizovaného cash-flow v minulom a súčasnom období (opačné znamienko ako súvisiaci cash-flow).

Účtovné záznamy v situáciách akruálneho rozlišovania, kde sú peňažné prostriedky získané alebo zaplatené pred ich vykázaním vo výsledku hospodárenia – *výnosy a náklady budúcich období*:

$$\text{Začiatkový stav} \rightarrow A_{\text{CF}_{t+1}} = -\text{CF}_t^{t+1} \quad (5)$$

$$\text{Konečný stav} \rightarrow A_{\text{CF}_{t-1}/t} = \text{CF}_{t-1}^t \quad (6)$$

Keďže súvisiace peňažné toky sa vyskytujú pred vykázaním výnosov a nákladov, tieto akruálne položky neobsahujú chyby z odhadov.

Potom **celkový výsledok hospodárenia** (E_t - total earnings) je sumou minulých, súčasných a budúcich peňažných tokov plus korekcie kvôli chybám odhadu a ich následnej oprave:

$$VH = E_t = CF_{t-1}^t + CF_t^t + CF_{t+1}^t + \varepsilon_{t+1}^t - \varepsilon_t^{t-1} \quad (7)$$

Správne zohľadnenie času vykázania peňažných tokov – ich presúvanie do príslušného obdobia zmierňuje práve časový problém ich priradenia, a tým umožňuje použiť cash-flow ako meradlo výkonnosti. Úžitok však znižuje nutnosť používania odhadov, čo spôsobuje, že výsledok hospodárenia obsahuje chyby v odhadoch a ich následné opravy. Chyby aj ich opravy znižujú kvalitu výsledku hospodárenia ako miery výkonnosti.

Precízne odhady umožňujú správne priradenie medzi súčasným, minulým a budúcim akruálnym rozlišovaním a budúcim realizovaným cash-flow, kým nepresné alebo chybné odhady znižujú úžitok akruálneho rozlišovania. Chyby v odhadoch zahŕňajú úmyselné aj neúmyselné chyby. Rozlíšenie medzi nimi je dôležité, lebo väčšinou sa usudzuje, že kvalita akruálneho rozlišovania a tým akruálnych položiek ako aj výsledku hospodárenia je ovplyvnená iba zámerom manažmentu manipulovať výsledky, pričom tento záujem je ťažko pozorovateľný, sporadický a nepravdepodobný. Iný prístup odhaľuje, že kvalita akruálneho rozlišovania sa systematicky vzťahuje k pozorovateľným charakteristikám podniku ako nestálosť operácií, čo je spojené s vyšším stupňom chýb v odhadoch, ktorým sa nedá vyhnúť. Pozorovateľné charakteristiky podniku môžu byť použité ako nástroje hodnotenia kvality akruálneho rozlišovania. Obzvlášť nestálosť výsledku hospodárenia a nestálosť akruálnych položiek sú ukazovateľmi kvality akruálneho rozlišovania a výsledku hospodárenia. Existuje pozitívny vzťah medzi kvalitou akruálneho rozlišovania a trvalosťou – stálosťou výsledku hospodárenia.

Akruálne rozlišovanie manipulované manažmentom v jeho vlastnom záujme sa často javí iba ako akruálne rozlišovanie, ktoré je výsledkom nutných chýb v odhadoch. Napríklad z pohľadu účtovného systému, zaúčtovanie fiktívnej pohľadávky a jej neinkasovanie vyzerá podobne ako účtovanie bežnej pohľadávky a jej nezinkasovanie. Aplikácia miery kvality akruálneho rozlišovania je vzťahom medzi danou mierou a vybranou podnikovou charakteristikou. Dokonca aj s dobrými skúsenosťami a najlepším úmyslom, manažéri podnikov v nestálom existenčnom prostredí sa pravdepodobne nevyhnú obrovským chybám v odhadoch akruálnych položiek. Kvalita akruálneho rozlišovania bude v systematickom vzťahu k podnikovým a odvetvovým charakteristikám aj pri absencii zámerného riadenia (manažmentu) výsledku hospodárenia. Manažment výsledku hospodárenia je definovaný ako proces, ktorý vzniká, keď manažéri používajú úsudky pri finančnom vykazovaní a štruktúrovaní transakcií, aby zmenili výkazy účtovnej závierky buď na zmätenie akcionárov o existujúcej ekonomickej výkonnosti podniku alebo na ovplyvnenie zmluvných vzťahov závislých na vykazovaných údajoch (porov. Healy, P. et al. (1999), s. 368).

Podstata akruálneho procesu poukazuje na to, že veľkosť chýb z odhadu je v systematickom vzťahu k podnikovým charakteristikám ako dĺžka prevádzkového cyklu a rôznorodosť činností. Pozorovateľné podnikové charakteristiky môžu byť teda použité ako nástroje kvality akruálneho rozlišovania. Dechow (2002, s. 46-47) tvrdí, že hlavný záujem spočíva v identifikovaní silného vzťahu medzi nespovorovateľnými chybami v odhadoch a pozorovateľnými charakteristikami podniku, bez ohľadu na pôvod tohto vzťahu. Dokazuje, že **kvalita akruálneho rozlišovania je tým nižšia**, čím je:

- Dlhší prevádzkový cyklus – indikuje väčšiu neistotu, viac odhadov a chýb z odhadov.
- Menší podnik – veľké podniky majú stabilnejšie a predvídateľnejšie operácie, preto menej a menšie chyby z odhadu. Veľké podniky skôr diverzifikujú portfólio svojich činností, cez rozdelenie redukujú relatívny efekt chýb z odhadu.
- Väčší rozsah nestálosti predaja – naznačuje to aj nestabilné prevádzkové prostredie a pravdepodobnosť použitia úsudkov a odhadov s následnými chybami.
- Väčší rozsah peňažných tokov – iná miera nestálosti operačného prostredia.
- Väčší rozsah nestálosti akruálnych položiek.
- Väčší rozsah nestálosti výsledku hospodárenia – VH ako suma cash-flow a akruálnych položiek. Keďže nestálosť oboch prvkov predpokladá zníženie kvality akruálneho rozlišovania, väčšia nestálosť výsledku hospodárenia tiež signalizuje jeho nižšiu kvalitu.
- Väčšia frekvencia vykazovania strát – straty sú indikátorom negatívnych šokov v podnikovom operačnom prostredí.
- Väčší rozsah akruálnych položiek – viac položiek akruálneho rozlišovania naznačuje viac odhadov a chýb v odhadoch, preto aj jeho nižšiu kvalitu.

Vzťah medzi kvalitou akruálneho rozlišovania a stálosťou výsledku hospodárenia je silnejší než vzťah medzi samotným akruálnym rozlišovaním a stálosťou, najmä pre podniky s vysokou kvalitou akruálneho rozlišovania. Podniky s nízkou kvalitou akruálneho rozlišovania majú viac akruálnych položiek nevzťahujúcich sa na realizáciu peňažných tokov, a tým viac nejasností vo výsledku hospodárenia ako aj jeho menšiu stálosť. Existuje teda silný pozitívny vzťah medzi kvalitou akruálneho rozlišovania a stálosťou výsledku hospodárenia. Kvalita akruálneho rozlišovania a samotná hodnota akruálnych položiek sú vzájomne prírastkové v objasňovaní trvalosti výsledku hospodárenia, pričom kvalita je jej silnejším determinantom (Dechow, P. et al. (2002), s. 36-37).

Záver

Kvalita akruálneho rozlišovania daná mierou chýb v odhadoch jednotlivých akruálnych položiek určuje kvalitu výsledku hospodárenia. Úmyselné a neúmyselné chyby v odhadoch a ich následné opravy redukujú kvalitu výsledku hospodárenia a tým jeho význam pri posudzovaní finančnej výkonnosti podniku. Príspevok sa zaoberá modelom, ktorý vysvetľuje vplyv chýb v odhadoch akruálnych položiek na výsledok hospodárenia. Úlohou podniku by mala byť snaha o zvolenie správnej a kvalitnej stratégie na použitie akruálneho princípu a rozlišovania, aby sa eliminovali chyby vznikajúce z odhadu akruálnych položiek na minimálnu úroveň. Výskum takisto ukazuje, že medzi kvalitou akruálneho rozlišovania a pozorovateľnými charakteristikami podniku, ako napríklad stálosť prostredia či dĺžka prevádzkového cyklu, existuje vzájomný vzťah. Používateľom údajov z účtovnej závierky to umožňuje už na základe verejných bežne dostupných informácií o podniku posúdiť kvalitu výsledku hospodárenia, používaného ako miera výkonnosti podniku, ktorá je práve determinovaná kvalitou akruálneho rozlišovania.

Abstrakt